

Rok 2016

Bulletin Sdružení pro spolupráci se zeměmi Asie, Afriky a Latinské Ameriky

Kontinenty

Z OBSAHU

ZPRÁVY

*

NA PAMĚТЬ J. V. NEUSTUPNÉHO

*

KAREL IV. A ČESKÉ KRÁLOVSTVÍ

*

DRAHÉ KAMENY ČESKÉ REPUBLIKY

*

ZIMBABWE – TENGENENGE

*

DŮM DĚtí A MLÁDEŽE V PRAZE

*

KONTINENTY

Sdružení pro spolupráci se zeměmi Afriky, Asie a Latinské Ameriky

Vítkova 13

186 00 Praha 8

Česká republika

Tel./fax: 222 313 452

E-mail: kontinen@bon.cz

www.kontinent.cz

Toto číslo připravila redakční rada ve složení:

PhDr. Zdeňka Marečková a Doc. PhDr. Jiřina Šedinová,
členky předsednictva Kontinentů

Za profesorem Jiřím V. Neustupným

Jiří V. Neustupný se narodil v Praze 31. října 1933 spolu se svým bratrem Evženem do vysoce intelektuálního prostředí rodiny významného českého archeologa a předního muzejního pracovníka, teoretika a vysokoškolského pedagoga Jiřího Neustupného, který svými vědeckými a teoretickými zájmy podstatně ovlivnil budoucí vědecká zaměření obou svých synů (Evžen Neustupný je významný český archeolog.) Sám Jiří V. Neustupný v Předmluvě k svému retrospektivnímu a zároveň programovému dílu *Post-structural Approaches to Language* (r. 1978) napsal: „Tuto knihu věnuji mé matce, jež byla mou první učitelkou komunikativní kompetence, a mému otci, který mi dal příležitost prověrovat tuto schopnost v náruživých debatách o dějinách a budoucnosti vědy.“ („I wish to dedicate this book to my mother who was my first teacher of communicative competence and to my father who provided the opportunity to test the faculty in heated discussions about the history and future of science.“) (Neustupný, 1978, vii).

Jiří V. Neustupný studoval v letech 1944–1950 na Jiráskově gymnáziu v Praze a po jeho zrušení dokončil studia a maturoval v roce 1952 na gymnáziu v Kubelíkově ulici na Žižkově. Od primy studoval latínou, od kvarty klasickou řečtinu a poslední dva roky gymnaziálních studií docházel na kurzy hindštiny a urdštiny do Školy orientálních jazyků, vedené V. Pořízkou. Zájem o indické jazyky a Indii si zachoval i později (napsal studii o vztahu japonštiny a indických jazyků, od 90. let psal i o romštině; v Indii krátce i vyučoval teorii jazykového plánování).

Na Filozofickou fakultu Karlovy univerzity byl přijat v r. 1952. Za hlavní obor si zvolil japonštinu, kde jeho učiteli byli Vlasta Hilská a Miroslav Novák, za vedlejší pak dějiny Dálného východu. Zároveň však se pravidelně zúčastňoval jazykovědného semináře profesora Vladimíra Skaličky a intenzivně se věnoval studiu lingvistiky. Za téma diplomové práce si zvolil funkci přízvuku v japonštině. Na tomto tématu dále pracoval i v interní vědecké aspirantuře v Orientálním ústavu ČSAV, kde po obhájení kandidátské práce v roce 1964 nastoupil jako vědecký pracovník. Tehdy se aktivně podílel na dění v československé lingvistice a např. jeho analýza tzv. vágnosti jazykových jednotek byla publikována v 2. svazku *Travaux linguistiques de Prague*, vědomě navazujících na slavnou řadu publikací Pražského lingvistického kroužku z 30. let. V tomto období byl Neustupný též aktivním členem výboru Čs. společnosti orientalistické a později jejím vědeckým tajemníkem. Nevhodou orientalistiky sdružené v jednom vědeckém ústavu byla velká teritoriálně oborová rozdílnost, kterou se však tehdejší vedení Orientálního ústavu snažilo překonávat vyhlašováním velkých společných úkolů pro odborníky z různých kulturně-jazykových teritorií

a proměňovat zastoupení různých oborů v badatelskou a tvůrčí přednost. Kromě kollektivního díla Slovník spisovatelů Asie a Afriky to v 60. letech bylo především téma, definované jako „kvalitativní změny v národně osvobozeneckém hnutí v zemích Asie a Afriky po 2. světové válce“. Toto téma ovšem zahrnovalo i problematiku společenských změn všeho druhu, včetně probíhajících i potenciálních změn jazykových a kulturních. Právě Neustupný, kterého enormně zajímaly všechny obecné otázky, týkající se nejen stavby jazyka, ale i všech aspektů jeho fungování ve společnosti, se stal iniciátorem prvních kroků pražských orientalistů na tomto poli. Později zdůrazňoval, že šlo o první kroky ve studiu orientovaném na jazykové problémy. (Neustupný, 1978, s. 32). V této souvislosti už v roce 1965 publikoval v Archivu Orientálním studii „First steps towards the conception of 'Oriental languages'. A contribution to the sociology of language.“

Již během aspirantury se Neustupný v letech 1960–1962 stal jedním z prvních československých stipendistů japonského ministerstva školství a to na nejprestižnější Tokijské univerzitě. Během tohoto pobytu nalezl v Tokiu svou celoživotní družku paní Reiko Kakihara, která přijala jméno Neustupná a po manželově návratu do vlasti byla jako specialistka v oboru japonské ekonomie rovněž zaměstnána v Orientálním ústavu ČSAV. Z Japonska si však Neustupný především přivezl bezprostřední poznání japonské jazykovědy s jejími specifickými tématy (např. vyjadřování zdvořilosti, vztah mezi psaným a mluveným jazykem a mnohé další) a především vědomí sociokulturních problémů, na něž naráží komunikace cizinců s Japonci a Japonců s cizinci. Toto poznání a kontakty, které v této souvislosti získal, určily jeho další profesní kariéru.

Tak se stalo, že v roce 1966 Neustupný přijal pozvání Monash University v Melbourne, aby tam založil japanologická studia. Když mu pak po roce 1968 jeho pobyt v zahraničí nebyl akademii věd prodloužen, rozhodl se v Austrálii trvale usídit a přijal australské státní občanství. Důležitým faktorem tohoto rozhodnutí byla skutečnost, že jejich česko-japonskému manželství dvou silných osobností, jakými Jiří i Reiko byli, nejlépe prospíval společný pobyt v třetí zemi. Po 27 letech působení na Monashově univerzitě, kde vybudoval největší katedru japanologie v Austrálii (25 učitelů) a vypracoval a vydal řadu učebnic japonštiny, slovníků a dalších studijních materiálů, se jako emeritní profesor této univerzity odebral do Japonska (1993), kde působil nejprve na Ósacké univerzitě, poté na univerzitě v Čibě a od roku 1999 na Univerzitě Óbirin v Tokiu, a to nikoli jako hostující profesor, ale jako první cizinec v dějinách japonských filologických fakult, který vyučoval japonské studenty japonsky a byl na těchto fakultách normálním členem učitelského sboru.

Pobyt v Austrálii však Neustupného nejen přiblížil k Japonsku, ale doširoka mu otevřel dveře i k styku se západní sociolingvistikou a předními lingvisty zabývajícími se jazykovou politikou (Haugen, Fishman, Rubinová a d.) reprezentujícími směr, který Neustupný charakterizoval jako „sociolingvistiku jazykových problémů“ a který byl nejblíží jeho již vyhraněným zájmům (Neustupný, 1978, s. 18). O tomto

jeho zaměření svědčily už i některé jeho publikované práce. Šťastnou náhodou se stalo, že na významné konferenci o rozvojových zemích, jež se konala v americkém konferenčním centru Airlie House ve Warrentonu ve státě Virginie, byl Neustupný pozván zároveň s Björnem Jernuddem, švédským lingvistou se sprízněnými zájmy, který krátce předtím současně s ním začal působit na Monashově univerzitě, a to jako učitel lingvistiky. Tak se Neustupný a Jernudd ihned sblížili, k čemuž došlo na mezinárodním setkání, z něhož „se skrze mechanismy mezinárodních výzkumných projektů, konferencí, publikací a diskusí vyvinulo jazykové plánování jako moderní disciplína – a z něhož se následně vyvinula i teorie jazykového managementu.“ (The Airlie House conference became the event from which language planning as a contemporary discipline evolved, through mechanisms of international research projects, conferences, publications, and discussions – and from which Language Management Theory subsequently evolved as well.) (Jernudd, „On the occasion of J. V. Neustupný's 80th birthday.“ *Slovo a slovesnost* 74, 2013.)

Björn Jernudd se tak stal na dlouhá desítiletí Neustupného nejbližším spolupracovníkem i spolutvůrcem teorie jazykového managementu, jež navazuje jak na pražské učení o jazykové kultuře, rozpracované zejména Bohuslavem Havránkem, tak na teorii jazykového plánování a jazykové politiky, přičemž se ale opírá o studium a řešení problémů vznikajících v reálné komunikaci.

Nápadným rysem Neustupného díla je od samého počátku snaha přistupovat k jazykovědným tématům z hlediska obecných pohledů, snažících se pokrýt různorodé problémy jazykovědy jako součást jednotné problematiky jazyka, ať už jde o vnitřní stavbu jazyka nebo o vztah jazyka ke společnosti a mimojazykové skutečnosti. Zájem o obecné otázky vědy a jazyka byl nepochyběně založen už v jeho raném mládí ve výše zmíněných diskusích s jeho otcem. Sám Neustupný však vysvětluje (Neustupný 1978, s. 3), že po celý život byl nucen řešit věci z obecných hledisek, protože byl neustále nucen překračovat hranice existujících oborů (což zakusil už při řešení problémů japonského slovního přízvuku), zobecňovat své poznatky a tlumočit je přes hranice jazykových škol, s nimiž přicházel do styku. Tak se stalo, že nemohl být ortodoxním zastáncem existujících škol a proudů a byl originálním myslitelem. Mezi lidmi, kteří mu byli blízcí, byl také vtipným a milým společníkem. U některých lidí, kteří s ním přicházel do styku jen občas, narážel však jeho zkratkovitý způsob mluvy na neporozumění, a snad se i domnívali, že se nad ně vyvýšuje, ačkoli tímto způsobem vyjadřování zakryval jen svou nesmělost.

Protiváhou Neustupného působení v Japonsku se na počátku 90. let minulého století staly jeho příjezdy do Prahy. Zde se mu sice nepodařilo na žádnou delší dobu zakotvit, ale tento relativní neúspěch byl bohatě kompenzován tím, že navázal plodnou spolupráci s českým sociolingvistou Jiřím Nekvapilem, s nímž společně publikoval několik prací. Tato spolupráce vyústila nakonec ve vznik pražské větve školy jazykového managementu vedle centra australského a japonského. Jiří Nekvapil byl posléze zván jak do Austrálie, tak do Japonska a velmi se zasadil o spolupráci žáků

Jiřího Neustupného na třech kontinentech, kteří pokračují ve výzkumech, jež Jiří V. Neustupný založil.

Neustupný byl zván i na jiné zahraniční univerzity. Během jednoho takového pobytu v Duisburgu byl 1. ledna 2005 stízen těžkou mozkovou mrtvicí, jejíž následky ho zatěžovaly po celé poslední desetiletí jeho života. Své blízké, žáky a kolegy trvale opustil 2. července 2015 v Melbourne ve věku 82 let. Jako učitel však nepochybně setrvá se svými žáky a mladšími kolegy nejen v jejich vzpomínkách, ale i v jejich každodenní práci nejméně jednu nebo dvě další generace. Zásluhy Jiřího V. Neustupného o japonskou vědu a její mezinárodní vazby byly roku 2013 japonským císařem veřejně oceněny udělením Rádu vycházejícího slunce.

**PhDr. Ivo Vasiljev,
orientalista-lingvista, spolužák a kolega**

Výběr z nejdůležitějších publikací Jiřího V. Neustupného

- Neustupný, J. V. (1959) Accent in Japanese and Russian. A typological study. Archiv Orientální 27, p. 122–142
- Neustupný, J.V. (1965) First steps towards the conception of “Oriental languages”. A contribution to the sociology of language. Archiv Orientální 33, p. 83–92
- Neustupný, J.V. (1966) On the analysis of linguistic vagueness. Travaux linguistiques de Prague 2, p. 39–51
- Neustupný, J.V. (1968) Some general aspects of ‘language’ problems and ‘language’ policy in developing societies. Language problems of developing nations, ed. by J.A. Fishman,, C.A. Ferguson and J. Das Gupta, p. 285–294. New York: J. Wiley
- Neustupný, J.V. (1978) Post-structural Approaches to Language. Language Theory in a Japanese Context. Tokyo: University of Tokyo Press.
- Neustupný, J.V. (1982) Gaikokujin to no komunikace (Komunikace s cizinci). Tokyo: Iwanami shoten
- Neustupný, J.V. (ed., H. Muraoka and R. Spence-Brown co-ed.) (1992) Interacting with the Japanese: A Comprehensive Communication Course. Melbourne: Japanese Studies Centre, Book 1 (219 p.) – 2 (225 p.)
- Neustupný, J.V. (1993) Poststrukturalismus a Pražská škola. Slovo a slovesnost 54, p. 1–7
- Neustupný, J.V. (1995) Atarashii nihongo kyōiku no tame ni (Nové perspektivy ve výuce japonštiny). Tokyo: Taishukan
- Neustupný, J. V. & Nekvapil, J. (2003). Language management in the Czech Republic. Current Issues in Language Planning, 4, 181–366.
- Řadu prací J.V. Neustupného lze stáhnout z webové stránky jazykového managementu: <http://languagemanagement.ff.cuni.cz>